

شناسایی سبک‌های متعارف فرزندپروری در خانواده‌های ایرانی متناسب با فرهنگ ایرانی-اسلامی: تحلیل محتوای کیفی

پیمان حاتمیان*^۱، کاظم رسول‌زاده طباطبایی^۲

چکیده

امروزه اکثر خانواده‌ها در سراسر جهان با چالش تربیت فرزندان خود روبرو هستند. این واقعیت غیر قابل انکار است که لازمه تربیت موفقیت‌آمیز فرزندان شناخت درست ابعاد مختلف تربیت و نیز آگاهی صحیح از فرهنگ و جامعه‌ای است که در آن زندگی می‌کنند. با توجه به اهمیت و نقش بافتار فرهنگی در چگونگی پرورش و تربیت فرزندان، پژوهش حاضر با هدف شناسایی سبک‌های متعارف فرزندپروری در خانواده‌های ایرانی انجام شد. مطالعه حاضر از نوع طرح‌های کیفی بود که به روش تحلیل محتوا و به شیوه تحلیل نهفته انجام شد. جامعه هدف از یک طرف، شامل ۷ نفر از متخصصان روانشناسی، ۶ نفر از کارشناسان مذهبی و ۸ نفر از والدین ایرانی بود که به روش نمونه‌گیری هدفمند تارسیدن به اشباع با آن‌ها مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شد و از طرف دیگر، با مطالعه منابع، آموزه‌ها و متون اسلامی به روش کتابخانه‌ای، شیوه‌های مناسب فرزندپروری گردآوری شد. تحلیل یافته‌ها در بخش نخست منجر به کشف شش طبقه اصلی، از قبیل سبک

۱. استادیار گروه روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران. (نویسنده مسئول) ایمیل:

hatamian.p@lu.ac.ir

۲. دانشیار، گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

فرزندپروری مبتنی بر صمیمیت و درک‌پذیری، مهرورزانه، همراهی و حمایت، شناخت رشد فرزندان، داشتن برنامه‌بائبات و معقولانه و فرزندپروری مبتنی بر آموزش معنوی شد. همچنین با تحلیل منابع، متون و احادیث اسلامی شیوه‌های تربیتی همچون فرزندپروری مسئولانه، فرزندپروری مبتنی بر اخلاق، دوستی و محبت، فرزندپروری مبتنی بر صلابت، نشاط و نظم، تکریم و احترام به اولاد، عدالت میان فرزندان و عواملی از این قبیل مورد تأیید و تأکید بود. از آنجا که محتوای شناسایی شده بر اساس متون و سبک زندگی اسلامی و هم بر اساس مصاحبه مستقیم با متخصصان روانشناسی، کارشناسان مذهبی و خود والدین ایرانی کشف و استخراج شده‌اند، نتایج پژوهش می‌تواند بستر مناسبی برای پر کردن خلأهای فرهنگی موجود در زمینه فرزندپروری در جامعه ایرانی فراهم آورد.

کلیدواژه‌ها: سبک‌های فرزندپروری، فرهنگ اسلامی، خانواده ایرانی.

Identifying Conventional Parenting Styles in Iranian Families according to Iranian-Islamic Culture: qualitative content analysis

Peyman Hatamian*¹, Kazem Rasoulzadeh Tabatabaei²

Abstract

Today, most families around the world are facing the challenge of raising their children; it is undeniable that the requirement for successful upbringing of children is the correct understanding of the different aspects of education and the correct knowledge of the culture and society in which they live. Therefore, considering the importance and role of cultural background in how to raise and educate children, the present research was conducted with the aim of identifying conventional styles of parenting in Iranian families. The current study was a qualitative design that was conducted using content analysis and latent analysis methods. On the one hand, the target population consisted of 7 psychologists, 6 religious experts, and 8 Iranian parents, with whom a semi-structured interview was conducted using purposive sampling until saturation was reached. And on the other hand, by studying sources, teachings and Islamic texts in a library method, suitable methods of parenting were collected. The analysis of the findings in the first part led to the discovery of six main classes such as; The parenting style was based on intimacy and understanding, kindness, companionship and support, recognizing children's growth, having a stable and reasonable plan, and parenting was based on spiritual education. Also, by analyzing Islamic sources, educational styles such as; Responsible parenting, parenting based on ethics, friendship and love, parenting based on strength, cheerfulness and order, honoring and respecting children, justice between children and other such factors were confirmed and emphasized. Finally, it can be said that since the identified content has been discovered and extracted based on Islamic texts and lifestyles as well as direct interviews with psychological experts, religious experts and Iranian parents, the results of the research can be a suitable platform, in order to fill the existing cultural gaps in the field of parenting in Iranian society.

Keywords: parenting styles, Islamic culture, Iranian family.

---

1. Assistant Professor, Department of Psychology, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran (corresponding author) Email: hatamian.p@lu.ac.ir

2. Associate Professor, Department of Psychology, Faculty of Education and Psychology, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

شناسایی سبک‌های متعارف فرزند‌پروری در خانواده‌های..... ۲۷

مقدمه

والدین بر اساس الگوها و آرمان‌های فرهنگی خود فرزندانشان را به شیوه‌های گوناگون تربیت می‌کنند، به گونه‌ای که بین گروه‌های اجتماعی مختلف، ملت‌های مختلف، تفاوت‌های چشمگیری در زمینه شیوه‌های فرزندپروری وجود دارد. هر خانواده‌ای شیوه‌های خاصی را در تربیت فردی و اجتماعی فرزندان خویش به کار گیرد. این شیوه‌ها که به عنوان سبک فرزندپروری تعریف می‌شوند، همانطور که اشاره شد، متأثر از عوامل مختلف از جمله عوامل فرهنگی و اجتماعی است (بورنستن^۱، ۲۰۱۲). سبک‌های فرزندپروری در گذر زمان دستخوش تحولات عمده‌ای شده است، به گونه‌ای که در جامعه گذشته چون فرهنگ‌ها دارای قواعد تقریباً غیرمنعطفی بودند، بنابراین والدین سخت‌گیری بیشتری نسبت به تربیت فرزندانشان داشتند، با این حال در عصر کنونی سخت‌گیرها جای خود را به شیوه‌های تربیتی منعطفانه‌تر داده است. با این وجود زمانی که از نقش فرهنگ و تأثیر آن بر خانواده و شیوه فرزندپروری سخن به میان می‌آید، منظور تأثیر جلوه‌های مختلف فرهنگ می‌باشد، جلوه‌هایی که نه تنها آداب و رسوم، سبک زندگی و باورهای اعتقادی و دینی را در بر می‌گیرد، بلکه مناسبات، افسانه‌ها، داستان‌ها، اشعار و ضرب‌المثل‌ها را نیز شامل می‌شود (چراغی و ابراهیمی، ۱۳۹۷). نتایج نشان می‌دهد که علت تفاوت در سبک‌های فرزندپروری بین جوامع و گروه‌های قومی مختلف، به تفاوت‌های فرهنگی در ارزش‌های تربیتی و معنای مؤلفه‌های اصلی فرزندپروری بر می‌گردد (راسل، کروکت، چاو^۲، ۲۰۲۱؛ کروکت، وی، راسل^۳، ۲۰۱۰). لوییس^۴ و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای بدین نتیجه دست یافتند که برنامه‌های والدین در آینده فرزندانشان تأثیرگذار است و البته این برنامه‌ها از بافتار فرهنگی آنها سرچشمه می‌گیرد. کراس، اورث و روبین^۵ (۲۰۱۹) بر این باورند که عوامل خانوادگی همچون روابط والد-کودک، روابط بین زن و شوهر با همدیگر و به طور کلی رابطه‌ی اعضای خانواده با یکدیگر متأثر از عوامل مختلفی است که فرهنگ در آن نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. قراسیم، براماریا و الیم^۶ (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای دریافتند که

1. Bornstein
2. Russell, Crockett & Chao
3. Crockett, Veed & Russell
4. Louis
5. Krauss, Orth & Robins
6. Gherasim, Brumariu & Alim

سبک‌های فرزندپروری در کشورهای مختلف، به دلیل بافتار فرهنگی متفاوت آنها، با یکدیگر متفاوت است. مطابق آنچه گفته شد، نتایج گویای آن است که فرهنگ نقش مهمی در چگونگی استفاده خانواده‌ها از سبک‌های فرزندپروری دارد (چانگ^۱، ۲۰۱۸؛ منگ^۲، ۲۰۱۲؛ بورنشتاین و ادیتور^۳، ۲۰۱۰). فرهنگ ایرانی نیز که متأثر از فرهنگ اسلامی است و حتی می‌توان گفت با آن درهم‌تنیده شده، برای تربیت فرزندان احترام و ویژه‌ای قائل است (بجدی، ۱۳۹۲). در واقع آنچه مشخص است، اینکه فرهنگ ایرانی از دیرباز تربیت فرزندان را از مهم‌ترین وظایف پدر و مادر دانسته و همواره بر شیوه‌های مناسب فرزندپروری تأکید دارد، زیرا بر این باور است که تربیت مناسب فرزندان ارتباط مستقیمی با رشد و تعالی خانواده و جامعه دارد (رمضانی، عبدخدایی، طیبی و شعرافی، ۱۳۹۸). از طرف دیگر، دین مبین اسلام نیز همواره بر تربیت در دوران کودکی تأکید فراوان دارد و آن را از وظایف پدر و مادر و حقوق فرزندان می‌داند (کوخایی و رود مقدس، ۱۳۹۴)؛ برای مثال، بر اساس دیدگاه اسلام محبت یکی از اصول تربیتی کودک است که بسیار مورد تأکید بوده و محبت نکردن به فرزندان شدیداً مورد نکوهش قرار گرفته است، اما در کنار محبت، بر صلابت و دقت در تربیت کودک نیز توجه شده است. بر این اساس، کودک در عین اینکه محبت می‌بیند، اما رها نیست تا هر کاری که خواست، انجام دهد. از سوی دیگر، در عین اینکه تربیت می‌شود، مورد محبت و مدارا نیز قرار می‌گیرد (ری شهری، ۱۳۸۶). بنابراین به سادگی می‌توان دریافت که فرهنگ ایرانی-اسلامی بر تربیت و پرورش فرزندان همراه با رشد و تعالی معنوی و اخلاقی در آنها تأکید دارد، تربیتی که صرفاً یک‌جانبه نیست که در آن فقط بر نیازهای مادی فرزندان تأکید کند، بلکه ضمن توجه به نیازهای مادی و روزمره فرزندان بر رشد و تعالی معنوی و اخلاقی آنها نیز توجه می‌شود. در همین راستا امروزه بسیاری از پژوهشگران در فرهنگ‌های مختلف تأکید می‌کنند چنانچه که تربیت و پرورش فرزندان همراه با آموزش معنوی و اخلاقی باشد تأثیر بسیار مثبتی بر رفتار فرزندان بر جای خواهد گذاشت. به عنوان مثال، پراتیوینینگاش و جاتمیکو^۴ (۲۰۲۳) بر این عقیده‌اند که تربیت همراه با معنویت از شاخص‌ترین ارکان پرورش

---

1. Chang
2. Meng
3. Bornstein & editor
4. Pratiwiningsih & Jatmiko

مناسب فرزندان است که در هر فرهنگی لازم است به آن توجه شود. ویلیامز^۱ و همکاران (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیدند که فرزندپروری مبتنی بر معنویت و اخلاق موجب سلامت روان‌شناختی در فرزندان می‌شود. با توجه به آنچه گفته شد، در پژوهش حاضر ضمن توجه به این مهم که مسئله تفاوت‌های فرهنگی در زمینه فرزندپروری یک ضرورت است و به نظر می‌رسد در پژوهش‌های گذشته کمتر مورد توجه قرار گرفته است، از طرفی، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سؤال است که مؤلفه‌های مرتبط با سبک‌های متعارف فرزندپروری در خانواده‌های ایرانی کدام‌اند؟ برای رسیدن بدین منظور، ضمن بررسی دیدگاه تجربی متخصصان روانشناسی، کارشناسان مذهبی و والدین ایرانی در زمینه سبک‌های فرزندپروری، همچنین به بررسی منابع اسلامی، آیات و روایات مرتبط با این زمینه پرداخته شد.

روش

پژوهش حاضر از نوع طرح‌های کیفی، به روش تحلیل محتوا و به شیوه تحلیل نهفته بود. هدف تحلیل محتوای نهفته، سازماندهی و استخراج معنی از داده‌های جمع‌آوری شده و نتیجه‌گیری واقع‌بینانه از آن است. جامعه هدف از یک طرف شامل ۷ نفر از متخصصان روانشناسی، ۶ نفر از کارشناسان مذهبی و ۸ نفر از والدین ایرانی بود که به روش نمونه‌گیری هدفمند تا رسیدن به اشباع با آن‌ها مصاحبه نیمه‌ساختار یافته انجام شد برای این منظور، در گام اول جهت دست‌یابی به دیدگاه متخصصان روانشناسی و کارشناسان مذهبی بر اساس سوابق علمی، پژوهشی و میزان سابقه آنها در حوزه خانواده و فرزندپروری با آن‌ها مصاحبه انجام شد و در گام بعدی با ۸ نفر از والدین نیز تا رسیدن به اشباع مصاحبه انجام گرفت. و از طرف دیگر، با مطالعه منابع، متون، احادیث و آموزه‌های اسلامی، شیوه‌های فرزندپروری مورد تأیید و تأکید فرهنگ اسلامی به روش کتابخانه‌ای گردآوری و استخراج شد. ملاک‌های ورود برای شرکت‌کنندگان (در بخش متخصصان روانشناسی و کارشناسان مذهبی) شامل داشتن مدرک دکتری تخصصی روانشناسی تربیتی، مشاوره خانواده یا تحصیلات حوزوی مرتبط بود، همچنین ملاک‌های ورود برای بخش دوم

شرکت کنندگان (یعنی والدین) صرفاً داشتن حداقل ۲ فرزند بالای ۱ سال بود. از جمله ملاک‌های خروج در هر دو دسته از شرکت کنندگان عدم پاسخگویی به سؤالات تا زمانی که مصاحبه کننده به اقناع برسد و نیز عدم تمایل جهت ادامه روند مصاحبه بود. قابل ذکر است که زمان مصاحبه‌ها در محدوده بین ۳۰ الی ۶۰ دقیقه به طول می‌انجامید به طور میانگین برای متخصصان ۳۶ دقیقه و برای والدین ۴۴ دقیقه بود. چگونگی اجرای پژوهش به این صورت بود که در مرحله نخست، پس از شناسایی متخصصان و صاحب‌نظران در حوزه مورد مطالعه و نیز والدین شرکت کننده، رضایت آگاهانه از هر کدام از آنها اخذ شد. در ادامه از شرکت کنندگان درخواست شد که اطلاعات جمعیت شناختی را در اختیار پژوهشگران قرار دهند (اطلاعات کامل در جدول ۱ آمده است)، سپس سؤالاتی که با نظارت و تأیید گروه پژوهش متناسب با موضوع مطالعه طراحی شده بودند به صورت باز پاسخ از شرکت کنندگان پرسیده می‌شد. قابل ذکر است که محتوای سؤالات مطرح شده از متخصصان با والدین شرکت کننده تا حدودی متفاوت بود، چراکه سؤالات مطرح شده برای متخصصان روانشناسی و مذهبی بیشتر با تأکید بر دیدگاه علمی و تخصصی آنها بود؛ در حالی که چهارچوب سؤالات ارائه شده برای والدین با هدف بررسی تجارب آنها پرسیده می‌شد (نمونه‌ای از سؤالات مطرح شده برای متخصصان به شرح زیر بود: متناسب با دیدگاه علمی و تخصصی شما شیوه‌های مناسب فرزندپروری از منظر فرهنگ ایرانی-اسلامی کدامند؟ کدام شیوه فرزندپروری از منظر فرهنگ ایرانی بیشتر مورد تأکید است؟ همچنین نمونه‌ای از سؤالات مطرح شده برای والدین به این صورت بود که: با توجه به تجربیات شما از تربیت فرزندان به نظر تان کدام شیوه فرزندپروری بیشتر مورد تأیید و پیشنهاد شماست؟ بنظر تون کدام روش تربیتی موجب سلامت فرزندان می‌شود؟). مصاحبه‌ها تا زمان به اشیاع رسیدن مقوله‌ها و تا جایی که نیاز به اطلاعات بیشتر برای تبیین نبود، ادامه پیدا کرد. گفتنی است که در طول زمان مصاحبه با کسب اجازه از شرکت کنندگان جلسات مصاحبه ضبط می‌شد و بعد از انجام هر مصاحبه بلافاصله پیاده‌سازی انجام می‌گرفت. از آنجا که شیوه تجزیه و تحلیل در مطالعه حاضر، تحلیل محتوا به روش نهفته بود و آغاز تحلیل داده‌ها با اولین مصاحبه شروع می‌شد، همگام با انجام مصاحبه‌ها تحلیل داده‌ها نیز انجام می‌گرفت، بنابراین پس از پیاده‌سازی چندین بار محتوا بررسی می‌شد تا پژوهشگر به درک کلی از محتوا دست یابد. در مراحل ابتدایی کدها انسجام کمتری داشتند ولی به تدریج از انسجام بیشتری برخوردار شدند، داده‌های

برگرفته از مصاحبه‌ها در مجموع بعد از حذف و همسان‌سازی کدهای مشابه و تکراری منجر به کشف ۱۵۷ کد اولیه (کد باز)، ۱۵ زیرطبقه و ۶ طبقه اصلی شد. قابل ذکر است که نحوه شکل‌گیری هر یک از زیر طبقات و طبقات اصلی، بدین صورت بود که در گام نخست، مفاهیمی که نقاط مشابهی داشتند در کنار یکدیگر قرار داده می‌شدند و یک طبقه را تشکیل می‌دادند. در گام بعدی، عنوان ابتدایی متناسب با مشخصه‌های آن‌ها انتخاب و با افزایش تعداد طبقات، طبقات مشابه در یک طبقه کلی‌تر جای می‌گرفتند، و در پایان متناسب با جنبه‌های مشترک طبقات اصلی، درون‌مایه نهایی آن طبقات حاصل می‌شد. در جدول ۱ اطلاعات مربوط به مصاحبه‌شوندگان به ترتیب جامعه هدف آمده است.

جدول ۱.... مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در مطالعه

جامعه هدف	جنسیت	سن	سابقه کار (سال)	مدرک تحصیلی
متخصصان روانشناسی خانواده	آقا	۵۱	۱۷	دکتری تخصصی
	خانم	۳۸	۱۱	دکتری تخصصی
	آقا	۴۷	۱۵	دکتری تخصصی
	آقا	۶۵	۳۳	دکتری تخصصی
	آقا	۴۶	۲۰	دکتری تخصصی
	خانم	۴۹	۱۸	دکتری تخصصی
کارشناسان مذهبی	خانم	۵۴	۲۴	دکتری تخصصی
	آقا	۶۲	۳۰	تحصیلات حوزوی
	آقا	۶۶	۳۸	تحصیلات حوزوی
	خانم	۵۶	۲۸	تحصیلات حوزوی
	آقا	۶۴	۱۹	تحصیلات دانشگاهی و حوزوی
	آقا	۴۷	۱۵	تحصیلات حوزوی
والدین ایرانی	آقا	۳۸	۱۰	تحصیلات دانشگاهی و حوزوی
	جنسیت	سن	تعداد فرزندان	تحصیلات
	خانم	۴۱	۳	دیپلم
خانم	۳۵	۲	کارشناسی	
خانم	۲۸	۲	کارشناسی	

کارشناسی ارشد	۳	۴۹	آقا
فوق دیپلم	۴	۵۳	خانم
کارشناسی	۲	۶۱	آقا
دیپلم	۲	۳۸	آقا
کارشناسی	۴	۴۴	خانم

یافته‌ها

در جدول ۲ نتایج تحلیل محتوای کیفی مربوط به مصاحبه با متخصصان روانشناسی، کارشناسان مذهبی و والدین ایرانی آمده است.

جدول ۲.... خلاصه‌ای از گدهای اولیه به همراه زیرطبقات و طبقات اصلی

طبقات اصلی	زیرطبقات	نمونه‌ای از گدهای اولیه
فرزندپروری مبتنی بر صمیمیت و درک‌پذیری	شناخت درست از فرزند همدلی با فرزند	درک مشکلات فرزندان / ارزیابی دقیق مسائل فرزندان خود خود را جای دیگری (فرزند) قرار دادن / گوش دادن به حرف‌ها
فرزندپروری مهرورزانه	پذیرش منطقی فرزند احترام به فرزند	شناخت و پذیرش نقاط ضعف و قوت فرزند / پذیرش انتقاد از طرف فرزند احترام به ایده‌ها و نظرات فرزند / احترام به انتخاب‌های آگاهانه فرزندان
فرزندپروری مبتنی بر همراهی و حمایت	حمایت مادی از فرزند حمایت معنوی از فرزند	تأمین نیازهای ضروری فرزند / تأمین مالی فرزند در مواقع سختی پشت فرزند خود بودن / دادن روحیه و انگیزه به فرزند
فرزندپروری مبتنی بر شناخت رشد	رشد ذهنی و روانی	برخورد منطقی با کنجکاوی‌های ذهنی کودک / درک تغییرات خلق و خو فرزند و برخورد مناسب با آن

فرزندان	رشد جسمی و فیزیکی	توجه به تغییرات فیزیولوژی فرزند/ برآورده کردن به موقع نیازهای جسمانی
داشتن برنامه‌های باثبات و معقول جهت تربیت کودک	کمک گرفتن از تجربه بزرگ‌ترها	تجربه بزرگ‌ترهای خانواده می‌تواند کمک‌کننده باشد/ حکایت بزرگان دینی و اخلاقی و درس گرفتن از آنها در برخی زمینه‌ها
	کمک گرفتن از منابع دینی و اخلاقی	مطالعه و بررسی علوم دینی مرتبط با فرزندپروری/ کمک از مشاوران مذهبی خانواده و حوزه فرزندپروری
	کمک گرفتن از علم روز	مطالعه علوم روز در مورد شیوه درست فرزندداری/ جستجو مقالات و کتاب‌های مرتبط با شیوه درست فرزندپروری
فرزندپروری مبتنی بر تربیت و آموزش معنوی	سوق دادن به سمت شناخت واقعی خود	آموزش مهارت‌های خودشناسی از اوایل کودکی/ آشنایی دادن فرزند با هدف‌گذاری برای خود
	سوق دادن به سمت شناخت خدا	آگاه کردن کودک به اینکه او چقدر محبوب خدا است/ آموزش عبادت و شکرگزاری از نعمت‌های خداوند
	سوق دادن به سمت شناخت حقایق دنیا	آموزش مهارت‌هایی که به درک درست فرزند نسبت به دنیای پیرامون خود میانجامد

در جدول ۳ نمونه‌هایی از مضامین مورد تأکید در متون اسلامی مرتبط با فرزندپروری آمده است.

جدول ۲ - خلاصه‌ای از واحد معنا و مضمون اصلی حاصل از متون اسلامی

مضمون اصلی	نمونه‌هایی از واحد معنا	سند
فرزندپروری مسئولانه	از مهم‌ترین وظیفه والدین مسئولی پذیری نسبت به فرزندان خویش است. امام سجاد (ع) در مورد لزوم مسئولیت والدین نسبت به فرزندان میفرماید: «حق فرزندان به تو این است که بدانی وجود او از تو و نیک و بدی‌های او در این دنیا وابسته به تو است».	ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۲، ص ۶۲۲ ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴، ص ۲۶۳
فرزندپروری مبتنی بر علم و بصیرت اخلاقی	امام صادق (ع) در این باره می‌فرماید: «نظارت بر رفتار فرزندان به عنوان یکی از حقوق آنان مطرح شده است».	حرانی، ۱۴۰۴: ۲۶۳
فرزندپروری مبتنی بر علم و بصیرت اخلاقی	در سوره مبارکه لقمان مخصوصاً آیات ۱۳ تا ۱۹ اوج آموزه‌های تربیتی و اخلاقی از زبان لقمان خطاب به فرزندش بیان فرموده شده است.	سوره لقمان
عدالت میان فرزندان	این گفته پیامبر اکرم (ص) است که بین فرزندان خود در اعطا و بخشش به عدالت برخورد کنید.	میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۷۰۶
فرزندپروری مبتنی بر دوستی و محبت	خداوند در قرآن فرموده است که فرزندان انسان برای انسان آزمایش حقتند؛ اگر انسان در برابر این آزمایش و ابتلا سرفراز بیرون آمد و به وجود فرزندش خوشحال و راضی باشد، در تربیت دینی او بکوشد و وسائل ازدواجش را	سوره انفال آیه ۲۸

فرزندپروری مبتنی بر صلابت، نشاط و نظم	<p>فراهم کند، احترام او را پاس بدارد، در بزرگداشت وجود او و حق او اقدام نماید، به اجری عظیم و ثوابی فوق‌العاده رسیده است. همچنین در این باره پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: «به فرزندان (کودکان) خود محبت بورزید و به آن‌ها ترحم کنید، زیرا آن‌ها جز اینکه شما را روزی دهنده خود می‌بینند، تصور دیگری ندارند».</p>	حر عاملی، ج ۵، ص ۱۵
تکریم و احترام به اولاد	<p>کریم و احترام نسبت به فرزندان از توصیه‌های بسیار مهم حضرت محمد (ص) است. حضرت محمد (ص) می‌فرمایند: فرزندان خود را تکریم کنید و آدابشان را نیکو گردانید. همچنین پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: «فرزندان را گرامی بدارید و آنان را خوب تربیت کنید تا آمرزیده شوید». همچنین ایشان در جای دیگر می‌فرمایند: «به فرزندان احترام کنید و با آداب و روش پسندیده با آن‌ها معاشرت کنید».</p>	<p>-تفسیر روح البیان، ج ۱، ص ۱۰۴ -حر عاملی، ۱۴۰۷، جلد ۲۱، نهج الفصاحه، کلمه ۴۵۱</p>

در زیر برای هر یک از طبقات اصلی استخراج شده از مصاحبه با شرکت‌کنندگان (روانشناسان، کارشناسان مذهبی، والدین) یک نمونه نقل قول مستقیم آورده شده است.

فرزندپروری مبتنی بر صمیمیت و درک‌پذیری: متخصص روانشناسی خانواده: «هر کجا که والدین نسبت به مسائل فرزندانشان شناخت بیشتری دارند، یعنی احساسات و مشکلات آنها را درک می‌کنند و خود را جای فرزندشان می‌گذارند، آنجاست که درک‌پذیری درست فرزندان اتفاق می‌افتد». فرزندپروری مهرورزانه: یکی از والدین شرکت‌کننده: «من احساس می‌کنم که ما بزرگ‌ترها هر اندازه فرزندانمان را بشناسیم، نقاط ضعف و قوتشان را درک کنیم و بپذیریم آنها را و به آنها احترام بگذاریم و حتی انتقاداتشون را گاهی بپذیریم به شکل بهتری میتوانیم با آنها ارتباط بگیریم و به دنبالش روش‌های تربیتی مناسبی را برای پرورش آنها اتخاذ کنیم». فرزندپروری مبتنی بر همراهی و حمایت: یکی از متخصصان روانشناسی: «گاهی به اشتباه والدین فکر می‌کنند که اگر احتیاجات مادی و نیازهای فرزندشون را با پول و در اختیار قرار دادن امکانات رفاهی فراهم کنند کافیه دیگه، ولی در اصل بایستی بدونند که نیاز به حمایت صرفاً با حمایت مادی تمام نمی‌شود، بلکه حمایت عاطفی و حمایت انگیزشی و ... بیشتر مورد توجه است». فرزندپروری مبتنی بر شناخت رشد فرزندان: یکی از کارشناسان مذهبی: «برخورد منعطفانه، منطقی همراه سعه صدر با درگیری‌های ذهنی کودک کار شایسته و پسندیده‌ای است که بزرگان دینی بر آن تأکید دارند، ضمن اینکه توجه به نیازهای زیستی و فیزیولوژیک کودکان در طول مسیر رشدی نیز الزامی و حیاتی است». داشتن برنامه‌های باثبات و معقول جهت تربیت کودک: از والدین شرکت‌کننده: «تجربه من نشان داده که هر چقدر والدین تلاش کنند خودشون را از لحاظ علمی در جهت تربیت فرزندانشون به روز نگاه دارند، بهتر می‌توانند فرزندانشان را درک کنند، بهتره والدین از نظر مشاوران، متخصصان مذهبی و تربیتی و حتی بزرگ‌ترها جهت تربیت فرزندانشان بهره‌مند شوند». فرزندپروری مبتنی بر تربیت و آموزش معنوی: کارشناس مذهبی: «پرورش فرزندان با در نظر گرفتن آگاهی بخشی آنها نسبت به خود، خداوند متعال و دنیای پیرامون قابل ارزش‌گذاری است، هر چقدر والدین سعی کنند فرزندانشان ضمن شناخت خود و محیط اطرافشان، خالق برتر خویش را نیز به درستی و با تمام وجود درک کنند، آن موقع سلامت روانشناختی بهتر و شخصیت سالم‌تری در آنها پرورش داده‌اند».

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف شناسایی سبک‌های متعارف فرزندپروری در خانواده‌های ایرانی متناسب با فرهنگ ایرانی-اسلامی انجام شد. نتایج حاکی از آن است که در خانواده‌های ایرانی در زمینه فرزندپروری با توجه به بافتار فرهنگی بر مؤلفه‌هایی چون مسئولیت‌پذیری در قبال فرزندان، فرزندپروری مبتنی بر اخلاق، صمیمیت، درک‌پذیری دوستی و محبت و مهرورزی با فرزندان، حمایت و همراهی با آنها، تکریم و احترام به اولاد، فرزندپروری مبتنی بر صلابت، نشاط و نظم، عدالت میان فرزندان، شناخت و برنامه‌ریزی درست و معقولانه برای آنها و عواملی از این قبیل تأکید می‌شود. جهت تبیین یافته‌های حاضر لازم است اشاره نمود که منظور از مسئولیت‌پذیری در قبال فرزندان، از یک منظر یعنی اینکه والدین برای بارور شدن تربیت فرزندان به توانایی‌های آنها توجه کنند و انتظارات و توقعات والدین از فرزندان بارشده جسمی، روانی، عقلی و روحی آنان متناسب باشد، زیرا انتظار بیش از توان به شخصیت فرزندان لطمه می‌زند. والدین در شیوه فرزندپروری مسئولانه و مبتنی بر اخلاق، بایستی محبت خود را نسبت به فرزندان ابراز کنند، چرا که دوام این دوستی و رابطه بین والدین و فرزندان در بیان و ابراز محبت است. این ابراز محبت به شیوه‌های گوناگون شکل می‌گیرد. هرچقدر شیوه تربیت و فرزندپروری والدین بر صمیمیت و تعامل همراه با درک‌پذیری فرزندان استوار باشد، به همان اندازه سلامت روانشناختی آنها را در مسیر رشد تسهیل می‌نمایند. والدینی که در ارتباط با فرزندان خود به شیوه محبت‌آمیز و مهرورزانه و همراه با احترام برخورد می‌کنند و در ابراز محبت، علاقه و مهربانی با آنها کوتاهی نمی‌کنند، در واقع حقوق ویژه خود را به عنوان یک بزرگسال (والد) می‌شناسند و به علایق فردی و ویژگی‌های خاص کودک خود نیز آگاهی خواهند داشت، این دسته از والدین با چنین شیوه تربیتی سهم مهمی در شکل‌گیری شخصیت سالم کودک خود ایفا خواهند نمود. همچنین فرزندپروری مبتنی بر همراهی و حمایت در واقع نشانگر رفتار والدینی مقتدر و توانمند است، والدینی که به علائق فرزندان خود به شیوه حمایت‌ورزانه پاسخ می‌دهند و برای خصوصیات منحصر بفرد آنها ارزش قائل هستند، در آینده احساس امنیت و ارزشمندی را در فرزندان افزایش خواهند داد. حال اگر بخواهیم نتیجه یافته‌های حاضر را با مطالعاتی که قبلاً انجام شده مقایسه کنیم می‌توان تا حدودی آن را همخوان و همسو با نتایج پژوهش‌های فیرداس (۲۰۲۰)؛ ویلیامز و همکاران (۲۰۱۹)؛ اسمعیلی و همکاران (۱۴۰۰)، و فیاض، عامری و بشارت (۱۳۹۴) دانست. دهدست و اسماعیلی (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای که با هدف رسیدن به تعریفی از تربیت اخلاق‌محور و

مبانی و اصول تربیتی مرتبط با آن انجام دادند، دریافتند که فرزندپروری اخلاق‌محور رویکردی نوین در عرصه آموزش والدین است که در آن از طریق تمرکز بر رشد مؤلفه‌های شناخت، عاطفه و اراده اخلاقی در کودکان، زمینه تحقق اهداف تربیتی انسان‌هایی با منش اخلاقی را فراهم می‌کند. صادقی و همکاران (۱۳۹۷) نیز در پژوهشی با هدف تحلیل مفهومی شایستگی و نقش شایستگی اخلاقی در فرزندپروری انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که تربیت فرزند یک اصل مهم و اساسی در زندگی است و از وظایف کلیدی پدر و مادر به شمار می‌رود، اما این وظیفه مهم و رسالت مهم بنیادین برای والدین مستلزم کسب شایستگی اخلاقی لازم برای فرایند تربیت است تا پس از کسب شایستگی اخلاقی نمود آن در رفتار دیده شود. در نهایت نتایج حاصل از پژوهش حاضر حاکی از آن بود که مؤلفه‌های استخراج شده بر اساس فرهنگی ایرانی-اسلامی بر روی مفاهیمی از قبیل رشد و تعالی معنوی، علم و بصیرت اخلاقی، فرزندپروری مبتنی بر دوستی و محبت، فرزندپروری مبتنی بر صلابت، نشاط و نظم، تکریم و احترام به اولاد، عدالت میان فرزندان، مسئولیت‌پذیری در تربیت فرزندان، صمیمیت و درک‌پذیری، مهرورزی، حمایت و همراهی، شناخت و برنامه‌ریزی، داشتن برنامه‌های باثبات و معقول و ... تأکید دارند، مضامینی که بر جلوه مثبت تربیت و آموزش فرزندان و فرزندپروری تمرکز دارند. این پژوهش دارای محدودیت‌هایی بود. از جمله محدودیت‌های پژوهش اینکه با توجه به نوع مطالعه (کیفی) و روش نمونه‌گیری هدفمند و تصادفی نبودن انتخاب اعضای نمونه، ممکن است تمام گروه‌های جامعه هدف مورد پوشش قرار نگرفته باشند؛ با این حال، پژوهش حاضر اطلاعات مهم و ارزشمندی در مورد شیوه فرزندپروری متناسب با فرهنگ ارائه می‌دهد، بنابراین پیشنهاد می‌شود که جهت درک بهتر رابطه والد-فرزندی در جامعه ایرانی از نتایج پژوهش حاضر در زمینه‌های مرتبط با حوزه فرزندپروری و برنامه‌های مرتبط با آموزش و تربیت کودکان استفاده شود.

قدردانی

مقاله حاضر با شناسه اخلاق IR.UM.REC.1402.108 قسمتی از طرح پسادکتری در راستای اجرای تفاهم‌نامه شماره ۵۹۶/ص/۱۴۰۱ مورخ ۱۴۰۱/۵/۲۶ با حمایت مالی بنیاد ملی نخبگان (طرح پسادکتری شهید دکتر چمران نخبگان) و بنیاد علم ایران (INSF) و دانشگاه فردوسی مشهد با شماره طرح ۴۰۱۴۳۴۹ مصوب کمیته تخصصی جلسه مورخ ۱۴۰۱/۱۲/۲۲ است. از تمامی کسانی که ما را در انجام این مطالعه همراهی نمودند سپاسگزاریم.

منابع

- اسمعیلی، ف.، طهماسبی، س.، محمدی، آ.، و سلطانی، پ. (۱۴۰۰). بررسی ارتباط بین سبک‌های فرزندپروری با رشد اخلاقی کودکان پیش از دبستان با میانجی‌گری دلبستگی کودک. *مجله توانبخشی*، ۲۲ (۳): ۳۶۲-۳۷۷.
- بجدی، ج. (۱۳۹۲). اهمیت و اصول تربیت فرزندان در پرتو کتاب و سنت، کتابنامه اهل بیت (ع). قم.
- چراغی، م.، و ابراهیمی، م. (۱۳۹۷). تحلیل روانشناختی رابطه والد-فرزندی در ضرب المثل‌های ایرانی، *مجله خانواده‌پژوهی*، ۱۴ (۵۵)، ۴۱۰-۳۸۳.
- رمضانی، و.، عبدخدایی، م.، طیبی، ز.، و شعریاف، ح. (۱۳۹۸). ابعاد شناختی فرزندپروری والدین ایرانی: یک مطالعه کیفی، *فصلنامه روانشناسی شناختی*، ۶ (۳)، ۲۲-۳۶.
- ری شهری، م. (۱۳۸۶). حکمت‌نامه کودک، ترجمه عباس پسندیده، قم، دارالحدیث.
- دهدست، ک.، و اسماعیلی، م. (۱۳۹۹). فرزندپروری اخلاق‌محور: تعریف، مبانی و اصول تربیتی مبتنی بر آرای علامه طباطبایی، *پژوهش‌های مشاوره*، ۱۹ (۷۵).
- صادقی، ا.، هاشمی، ج.، مرعشی، م.، صفایی مقدم، م. (۱۳۹۷). تحلیل مفهومی شایستگی و نقش شایستگی اخلاقی در فرزندپروری، *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، ۱۴ (۵۰)، ۲۴-۱.
- فیاض، ر.، عامری، ف.، و بشارت، م. (۱۳۹۴). مقایسه بین سبک‌های فرزندپروری والدین و استحکام من فرزندان، *روانشناسی*، ۴ (۱)، ۱۰۹-۱۶۶.
- کوخایی، آ.، و رود مقدس، ر. (۱۳۹۴). بررسی سبک‌های فرزندپروری در منابع دینی، *مجله بصیرت و تربیت اسلامی*، ص ۱۲۹-۱۵۰.
- Bornstein, M. H. (2012). Cultural Approaches to Parenting. *Parent Sci Pract*, 1;12(2-3):212-221. doi: 10.1080/15295192.2012.683359. Epub 2012 Jun 14. PMID: 22962544; PMCID: PMC3433059.
- Bornstein, M. H., & editor, A. (2010). *The handbook of cultural developmental science*. New York: Taylor & Francis.
- Chang, M. (2018). Cultural differences in parenting styles and their effects on teens' self-esteem, perceived parental relationship satisfaction, and self-satisfaction. Carnegie Mellon University. Thesis. <https://doi.org/10.1184/R1/6684062>.
- Crockett, L. J., Veed, G. J., Russell, S. T. (2010). Do Measures of Parenting Have the Same Meaning for European, Chinese, and Filipino American Adolescents? Tests of Measurement Equivalence. In ST Russell, LJ Crockett, RK Chao (Eds.), *Asian American Parenting and Parent-Adolescent Relationships*. New York: Springer, 17-35.
- Firdaus, D. R S. (2020). How does Minangkabau's Family Communication Pattern Affects Cultural Preservation and Cultural Erosion?. *Jurnal KMP (Jurnal Komunikasi Pembangunan)*, 18(02), 104-116.
- Gherasim, L. R., Brumariu, L. E., & Alim, C. L. (2017). Parenting style and children's life satisfaction and depressive symptoms: Preliminary findings from Romania, France, and Russia. *Journal of Happiness Studies*, 18(4), 1013-1028.
- Krauss, S., Orth, U., & Robins, R. W. (2019). Family environment and self-esteem development: A longitudinal study from age 10 to 16. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(4), 121-134.
- Louis, J. P., Ortiz, V., Barlas, J., Lee, J. S., Lockwood, G., Chong, W. F., ... & Sim, P. (2021). The Good Enough Parenting early intervention schema therapy based program: Participant experience. *PloS one*, 16(1), e0243508.
- Meng, C. (2012). Parenting goals and parenting styles among Taiwanese parents: the